

עוד על מדת האמת בחינוך בנים ותלמידים, ע' במלוקט ביוסף דעת סוכה מו.

דף צח

'אי בטלי יהירי בטלי אמגושי דכתיב ואצרף פבר סיגיד ואסירה כל בדיליך' — שכל זמן שיש באומות חכמת יוונית ומינוח, על ידי כך נמצאים בישראל 'סיגים' — הם היהירים [מלשון 'סגי' רב, כפרש"י], אבל התורה להפך, שהיא נמשלה למים המניחים מקום גבוה והולכים למקום נמוך, ואינה מתקיימת אלא במי שמשים עצמו כמי שאינו (ע' תענית ז. סוטה כא:). ולכן אם יבטלו היהירים תיבטל כל המינוח. וזה שאמר ואסירה כל בדיליך — מלשון הבדלה שמבדילים אותך מהש"י (עפ"י פרי צדיק דברים יד).

'לא זכו — עני ורוכב על חמור... בדור שכולו זכאי או כולו חייב' — 'פירוש, שאם כולו זכאי, הוסר השאור המעכב ויתחבר הראוי לנו מהגמול הטוב לזכרון ברית האבות המליץ לנו בכל הדורות, ותשלמנה הסבות המחייבות ישועה.

ואם כולו חייב — יתחייבו בהכרח הענשים הגדולים והמרים שיקשה סבלם בשיעור שאי אפשר עם תכיפתם מבלי שיהיה לב האבן נמוח וברזל העור' (?) מתפוצץ, עד שיהיה כובד הצרות בודאי סיבה להסכימם כולם בחזרה אל התשובה הגמורה שהיא החזקה שבמונעים. ואז ישובו ראויים יותר ממה שהצדיקים גמורים ראויים לו, כמו שהתבאר בזה במצרים... (מתוך שו"ת הרשב"א ח"א תיח).

'... פירש מהר"ל (נצח ישראל מ) שגדר החמור הוא פשיטות, שהוא בריה פשוטה שאין לו דעת וחכמה, וכתב שם: 'ואל תשגיח במה שהחמור חמרי, אין זה קשיא, דסוף סוף הוא חומר פשוט יותר והוא הפך הנחש שיש בו ערמוניות ואין לה הפשיטות.'

ובביאור הענין נראה שגדר ביאת המשיח כעני הרוכב על החמור הוא גדר ביאתו בדור שכולו חייב, כמו שאמר 'לא זכו — עני רוכב על החמור', ועל פי פירושו של המהר"ל ז"ל ביארו לנו חז"ל את הסוד של גדר ביאת המשיח בדור שכולו חייב, כי הלא לכאורה דבר קשה הוא מאד; וכי איזה כח טמון בדור שכולו חייב שמחמתו קרוב הוא יותר לגילוי המשיח מאשר דור שטוב ורע מעורבים בו? אך הענין הוא שכל זמן שיש תערובת טוב ורע, משתמש האדם בטוב שבו לכסות על הרע, ומשלה את עצמו שהוא צדיק. וזהו מה שמכנה המהר"ל 'ערמוניות הנחש'. ועל כן במצב כזה האדם רחוק מתשובה, ורחוק גם מההכנה לגאולה. רק בדור שכולו חייב שהאדם חמרי ומגושם ואין בו גם נדנדוד קל של רוחניות, דוקא במצב זה מעלה אחת יש בו — מעלת הפשיטות, שכבר אי אפשר לו לכסות על הרע שבו בערמוניות ואשליות, כי אין בו כל זכות שיוכל לרמות את עצמו בה שהנהו צדיק — דוקא אז קרוב הוא לתשובה, כי מרגיש הוא שאם לא יגאל ע"י ה' — אבוד הוא לגמרי ח"ו, כאמור 'אין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים'. והכרה זו היא ההכנה לביאת המשיח' (מכתב מאליהו ח"ג עמ' 222).

ענין נוסף — הרע והרשע בעולם אין להם יכולת קיום כשלעצמם, ורק מכח הקדושה שבעולם הם יונקים. ואם יבוא זמן שכבר אפסה הקדושה מן העולם, 'דור שכולו חייב', אזי ממילא הרע ייבטל והיה כלא היה, ובאה גאולה לעולם (עפ"י דעת חכמה ומוסר ח"ב עמ' נה).

טעם אחר; דור שכולו חייב אי אפשר להניחו עוד בגלות וצריך להחיש הגאולה קודם זמנה, כמו במצרים שהיו משוקעים במ"ט שערי טומאה ואלמלא נגאלו אז שוב לא היו נגאלים לעולם, כן גם בגלות האחרונה (עפ"י קובץ מאמרים לגרא"ו עמ' מה).

(ע"ב) 'שמה יגרום החטא' — מה שכתב הרמב"ם (בהקדמתו לפירוש המשנה ובהלכות יסודי התורה י,ב), שכל הבטחה שיצאה מאת הקב"ה לטובה אפילו על תנאי אינו חוזר (וכברכות ז.ו) — היינו רק בנבואה על אחרים ולא בהבטחה אישית לנביא, שבזאת יכול החטא למנוע את קיומה, לפי שאין הדבר נוגע להאמנת אחרים באמיתות הנביא (עפ"י עינים למשפט ברכות ד עפ"י דברי הרמב"ם. וכן הביא מהרא"ם. ומה שהעירו מביאה שניה, והלא היא הבטחה לאחרים (ע"ש) — יש לומר שלא היתה זו הבטחה מפורשת אלא נרמז בכתוב שהיו ראויים לכך אלמלא חטאו).

'אמור מעתה ראויין היו ישראל לעשות להם נס בביאה שניה כביאה ראשונה אלא שגרום החטא' — הנה במצרים נשתכחו מהם גופי תורה, שהיו גוי מקרב גוי — הללו עובדי עבודה זרה והללו וכו', והפרו ברית מילה. אמנם על הסייגים והגדרים שמרו ביתר שאת כמו שאמרו במכללתא (כה) שלא שינו שמם, שלא שינו לשונם, שלא גילו מסתורין וכו'. לא כן בגלות בבל, היו שומרים גופי תורה אבל עברו על הסייגים המבדילים בינם ובין העמים, בניהם היו מדברים אשדודית, ושינו שמם והתחתנו עם גויי הארצות, כמו שנאמר בכתוב (סוף נחמיה). ובהיות ישראל בגולה, העיקר הוא הסייגים והגדרים שלא יתערבו בין העמים — וזו הכוונה 'אלא שגרום החטא' — שעברו הגדרים והסייגים (עפ"י משך חכמה בא יב,כב). פירושים נוספים — ע' מהרש"א יומא ט: צדקת הצדיק צג; מאור ישראל ברכות ד.

'לאפוקי מדרבי הילל דאמר אין משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיה' — אין בדעתו של רבי הילל שיהיו ישראל באבלם בגולה ויהו אובדים בגויים, ח"ו לאותו צדיק, שהרי התורה הבטיחה והעידה ושב וקבצך מכל העמים, וישבו בארץ וירשוה, ועוד מקראות, אלא ר' הלל מקצר בימות המשיח לומר שלא יהיו צריכים למלך המשיח לכבוש האומות אלא מיד בצאתם מן הגלות כבוד ה' יראה עליהם ויחיו המתים ויהנו מזיו השכינה. ואילו הטובה הגופנית כבר היתה בימי חזקיה. וכבר נדחו לקמן דברי ר' הלל מן הכתוב גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלם הנה מלכך יבוא לך... וזה היה בזמן בית שני וזכריה היה מבטיח לישראל על מלך המשיח שיגלה במהרה בימינו (חדושי הר"ן). בספר העיקרים (א,א) הקשה על הרמב"ם שנקט שהאמונה בביאת המשיח מעיקרי האמונה — כיצד יתכן שר' הילל חולק על עיקר זה. אבל לפי פירוש הר"ן נראה שאין קושיא, שאף ר' הילל לא נחלק בעיקר הגאולה.

'אמר רב: לא אברי עלמא אלא לדוד' — פירוש הטובה של עולם הזה היתה בימי דוד. **'זשמואל אמר: למשה'** — סבר שימי משה היו טובים מהם (ר"ן).

'דבי רבי שילא אמרי: שילה שמו... דברי רבי ינאי אמרי: ינון שמו... דבי רבי חנינה אמר: חנינה שמו... מנחם שמו' — לא שכל אחד קבע בהחלט על רבו שהוא המשיח, אלא בכל דור יש נפש אחת הראויה להיות משיח אם הדור יהא ראוי לכך. וכל אחד אמר על נפש רבו שהיא זו הראויה להיות משיח. וכל שם משקף בחינה מסוימת של הגאולה (עפ"י ישראל קדושים, קדושת השבת, פרי צדיק (דברים יג) ועוד מכתבי ר' צדוק הכהן).

— 'נראה דהחכמים נקראו על שם המימרות, וכן מציינו הרבה בש"ס, ע' למשל ברכות סוף פרק ח' (מהגר"א נבנצל שליט"א).

— רמז בשם הגר"א: ראשי תבות של 'משיח' — מנחם שילה ינון חנינה.

'אמר רב נחמן אי מן חייא הוא — כגון אנא' — על ביטוי זה הנמצא בפי רב נחמן בכמה מקומות, ע' במובא לעיל ה.

*

על הסימנים וסדר המאורעות שלימות המשיח, כתב הרמב"ם ז"ל (מלכים יב, ב):
'... וכל אלו הדברים וכיוצא בהן, לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו, שדברים שתומין הן אצל הנביאים, גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו אלא לפי הכרע הפסוקים, ולפיכך יש להם מחלוקת בדברים אלו.

ועל כל פנים אין סדור הויית דברים אלו ולא דקדוקיהן עיקר בדת, ולעולם לא יתעסק אדם בדברי ההגדות, ולא יאריך במדרשות האמורים בענינים אלו וכיוצא בהן, ולא ישימם עיקר — שאין מביאין לא לידי יראה ולא לידי אהבה. וכן לא יחשב הקצין...'

*

'הנה איתא בשבת (לא) ששואלין לו לאדם בשעת הדין צפית לישועה. וזה היה אפילו בזמנים שלפנים, וכל שכן כהיום שאנו רואין שנתקיים כל מה שאמרו חכמים באותה משנה וגם כל הסימנים האמורים בפרק חלק ובסוף מסכת כתובות, הכל יצא לאור ב"ה בודאי יש לנו לצפות לישועה במהרה בימינו אמנ' (לקוטי הלכות לח"ח ז"ל, סוף סוטה).

*

הגלות נמשלה בכתבי הקודש לימי עיבורה של אשה, וימי עקבתא דמשיחא הם חבלי הלידה, וכאשר מתקרבת הלידה, החבלים מתגברים ותוכפים ביותר [וכן היה בגלות מצרים, סופה היה קשה מכל משך הגלות]. וכאשר נתבונן עתה על התגברות השנאה לישראל והתפשטותה המהירה בכל המקומות, שלא בדרך הטבע הרגיל, נראה כאילו מן השמים דוחקים את השעה כביכול להחיש את הקץ [וכמו במצרים, ע"י קושי השעבוד נשלם זמן הגלות]. ומזה נוכל להבין כי קרובה הישועה לבוא.

ונאמר ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב. הפשע זה המרד, הרי מבואר מלשון הכתוב הזה כי אפילו יש בהם חטאים ועוונות שלא שבו מהם, אם רק שבו מהפשע, שלא להיות מורדים בה' ח"ו, יוכלו לזכות לגאולה. וכן מפורש בתורה בענין המרגלים אך בה' אל תמרדו — ובזה תוכלו לבוא לארץ. וכן בדור הזה שהוא שפל מאד, אם אך לא יהו מורדים, יוכלו לזכות ולראות בנחמת ציון וירושלים (קובץ מאמרים לגרא"ו, עמ' קלח).

ד. מאחר ומדת הדין מעכבת את הגאולה, מדוע יש לחכות ולצפות בכל עת למשיח?
ה. מהו המספר המנימלי של הצדיקים בעולם, שבכל דור ודור?
א. המשיח מכונה 'בר נפלי' על שם אקים את סכת דויד הנפלת.

ב. רבי זירא בקש מהחכמים שהתעסקו בו לידע מתי הוא בא, שלא לעשות כן כדי שלא ירחקוהו, לפי שאין המשיח בא אלא בהסח הדעת ממנו.
עוד על מניעת ההתעסקות בענין זמן ביאת המשיח ובמאורעות הנלוים לו – ע' בשו"ת שבט הלוי ח"י א.

ג. אמרו תיפח עצמם של מחשבי קצין, שהיו אומרים כיון שהגיע עת (נראה שכצ"ל) הקץ ולא בא – שוב אינו בא. אלא יש לחכות לו תמיד.

ד. אעפ"י שמדת הדין מעכבת, יש לחכות לגאולה בכל עת – לקבל שכר, שנאמר אשרי כל חוכי לו.

ה. צדיקים המקבלים פני שכינה שבכל דור, אינם פחותים משלשים וששה. אלו הם המסתכלים באספקלריא המאירה, אבל באספקלריא שאינה מאירה – יש שמונה עשר אלף.
וצדיקים (מסתכלים באספקלריא המאירה) היכולים להכנס ללא נטילת רשות, הם מועטים ביותר ואין מספרם ידוע.

דף צח

רז. א. האם יבוא המשיח במהירות אם לאו?

ב. האם איוו החכמים להיות נוכחים בתקופת ביאת המשיח?

ג. מה שמו של משיח?

א. זכו ישראל – יבוא 'עם ענני שמיא' (כלומר במהירות. רש"י). לא זכו – עני ורוכב על חמור (כעני הבא על החמור בעצלתים).

ב. רבי יוחנן, עולא ורבה אמרו: 'ייתי ולא איחמיניה' – מרוב צרות שיבואו באותה תקופה, אינם רוצים להיות בה. ואף על פי שיש עמם תורה ומעשים טובים – יראו פן יגרום החטא. ואילו רב יוסף אמר: הלואי ואזכה לראותו, ואפילו אם אשב בצל הרעי של חמורו – ובלבד שאראנו.

ג. דבי ר' שילא אמרי: שילה שמו; דבי ר' ינאי: ינון שמו; דבי ר' חנינא: חנינה שמו. ויש אומרים: מנחם בן חזקיה שמו. ורבנן אמרי: חיוורא דבי רבי שמו (- מצורע של בית רבי).

דף צט

רז. א. משך ימות המשיח, כמה?

ב. נבואות הטובה שנתנבאו הנביאים לאחרית הימים – מתי הן יתגשמו וכלפי מי הן אמורות?